

ІСТОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ГЕОГРАФІЇ

УДК 911.3:016:929 (477)

DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.21.1.1>

Валерій РУДЕНКО, Катерина ГРЕК

«ТЕРИТОРІЯ І НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ» (1918) ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ГЕОГРАФІЧНА ПРАЦЯ ДОКТОРА МИРОНА КОРДУБИ

Розкривається творчий доробок доктора Мирона Кордуби (1876 – 1947) у його фундаментальній географічній праці «Територія і населення України» (1918). Висвітлюються обґрунтовані та чітко визначені вченим межі етнографічної території України як єдиного цілого, як основи для встановлення політичних кордонів майбутньої Української держави. Характеризується ретельно досліджений автором національний склад населення в етнографічних межах України.

Ключові слова: Мирон Кордуба, етнографічні межі та населення України.

Постановка науково-практичної проблеми. Актуальність і новизна дослідження. Творчий доробок видатного українського вченого – професора Мирона Кордуби (1876 – 1947) як географа перебуває на початковому етапі дослідження. До опрацювання його географічної спадщини долучалися О. Шаблій, О. Вісьтак, І. Федорів, С. Трубочанінов. Разом з тим, для географів попереду ще величезний пласт роботи у пізнанні та реалізації географічних ідей та напрацювань цього визначного дослідника.

Серед надзвичайно важливих, типово географічних праць доктора Мирона Кордуби особливе місце займає його ґрунтовне дослідження, опубліковане під назвою «Територія і населення України» у віденському видавництві «Вістника політики, літератури й життя» у 1918 році [5]. Вже у 1919 році названа публікація вченого у перекладі французькою мовою вийшла у світ у Берні, а німецькою мовою – у Відні [10; 11]. Редактори видань відзначають, що рукопис твору доктора Мирона Кордуби був завершений і готовий до друку вже влітку 1917 року.

Автор ставив перед собою головне завдання – якомога чіткіше визначити межі етнографічної території України як єдиного цілого, як основи для обґрунтування політичних кордонів майбутньої Української держави.

Безумовно, напрям наукового пошуку дослідника і сьогодні в часи відстоювання державного суверенітету України є, як і в минулому, вкрай актуальним.

Отже, метою даної публікації є ознайомлення географічної спільноти України з однією з фундаментальних географічних праць професора Мирона Кордуби «Територія і населення України», ширше залучення її до наукового обігу, узагальнення викладених вченим проблем для їх реалізації в теорії і практиці географічної освіти і науки нашої

держави.

Викладення основного матеріалу. У першому розділі своєї праці – «Етнографічна територія України» (с. 3 – 13), приступаючи до аналізу, до обґрунтування меж суцільної української території, доктор Мирон Кордуба згадує своїх попередників – Рітіха-Петермана, Григорія Величка, К. Фортунатова та інших. Відзначаючи їх наукові доробки, разом з тим Мирон Кордуба зауважує, що отримані ними результати досліджень «опирали ся на дуже різнорідним матеріалі, дуже неоднаковим щодо своєї вартості й через се не давали повної запоруки докладності в подробицях» [5, с. 3].

Це визнавали, власне, і самі вчені, праці яких передували дослідженням доктора Мирона Кордуби. Так, зокрема, Григорій Величко писав: «Біда лише з тим, що тою справою (етнографічною картою – В. Руденко, К. Грек 1 – Див., наприклад, Карский Е.Ф. *Этнографическая карта бѣлорусскаго племени. 1903.*) мало займалися, мало матеріалів печатних, і ніяка карта зроблена з нинішніми датами не може претендувати на повну докладність і певність. Трудність збільшується дуже часто через се, що ми офіційно в Росії не признана нація і при вчисленю малоросси підпадають в рубрику «русскіе»... Не маючи особисто спроможності робити досліди в поодиноких краях, мусів я перевірити: о скільки вірні дати в карті Риттиха до поодиноких країв, непевні або невірні часті поправити, позбирати на скільки можна нові дані, а декуда розпитувати знакомих [напр. із Таврії] або і переписуватися з деякими статистиками щодо місць непевних» [1, с. 1 - 2].

Отже, щоб досягти науково обґрунтованих висновків доктору Мирону Кордубі довелося переборювати великі труднощі для реалізації поставленої мети, пов'язані, з одного боку, з відсутністю достовірних статистичних даних, а з другого боку, - з тенденційністю,

спотвореністю інформації від, наприклад, комісій загально-російської 1897 року переписі населення, які (комісії) стояли здебільшого на урядовому твердженні – «що української національності властиво нема, що є тільки простонародній українській говір, - і всіх інтелігентів та півінтелігентів записували за «Руських», котрих опісля при сумаричних обчисленнях підраховували до Великоросів» [5, с. 4]. І все ж через відсутність будь-якої зведеної автентичної інформації про чисельність і розселення народів царської Росії доктор Мирон Кордуба саме перепис від 28 січня 1897 року бере за основу своєї «безпристрасної наукової розвідки».

З цієї ж самої причини, виходячи з наявного матеріалу, підґрунтям свого етногеографічного огляду, його первинною адміністративно-територіальною одиницею вчений визначає повіт. Звичайно ж, наголошує дослідник, - «зовсім докладну й вірну етнографічну границю можна би провести тільки тоді, коли б ми мали дані про національний склад населення поодиноких сіл або бодай волостей. Тільки ізза недостачі таких даних, приневолені, як сказано, необхідністю, беремо за вихідну точку повіт і тільки там будемо старати ся провести докладнішу границю, де на се позволить инший автентичний матеріал [5, с. 4].

І, нарешті, найважливіша теза доктора Мирона Кордуби у проведеному дослідженні – «до суцільної української території» належать лише ті повіти, у яких частка українців перевищує 50% від усього населення або ж коли українці у цих повітах кількісно переважають, є першими серед інших націй [5, с. 4].

Визначення меж суцільної української території вчений розпочинав з північного заходу. В Городненській губернії українці складали абсолютну більшість населення у Берестейському і Кобринському повітах, а у Більському – відносну більшість. Мирон Кордуба не поділяв точку зору авторів карт Рітіха-Петермана та Григорія Величка, що відносили до української території і Пружанський повіт, оскільки у ньому за матеріалами перепису 1897 р. майже 3/4 населення складали білорусини. У той же час у Мінській губернії Мирон Кордуба етнографічну групу пінчуків відносив до населення волинського Полісся, посилаючись на авторитетні думки Митрофана Довнар-Запольського, Юхима Карського.¹ Саме тому Пинський і південну частину Мозирського повіту вчений розглядав в етнографічних межах України.

Південніше Мозиря границя етнографічної української території, як стверджує доктор Мирон Кордуба, іде на північний схід від Овруча вздовж північної межі Київської губернії до р. Дніпро. Впродовж майже 90 км на північ Дніпро є чітко визначеною українсько-білоруською «граничною рікою». Далі від впадання у Дніпро його притоки Сожі межа між білоруським і українським народами пролягає на схід до верхньої частини басейну ріки Снов, де стикаються між собою Могилівська і Чернігівська губернії. Саме тут на зміну білорусинам сусідами українців стають великороси.

Розглядаючи північ Чернігівщини, доктор Мирон Кордуба, виходячи з результатів переписі 1897 р., відзначає, що хоча в Новозибківському, Суразькому, Мінському та Стародубському повітах «є безперечно чимало українців, усе-таки вони творять меншість населення і тому нема підстави до прилучення тих повітів до суцільної української території» [5, с. 5]. Орієнтирами етнографічної границі є: від верхнього Снову на схід та південь від Блешні, далі – с. Семенівка, с. Курковичі – знову на схід до гирла р. Судоти, що впадає у Десну.

Далі на схід адміністративна межа між Чернігівською і Орловською губерніями є українсько-великоруською етнографічною границею. В Курській губернії до української етнічної території М. Кордуба відносив Грайворонський, Ново-Оскольський, Путівельський та південну частину Суджанського повітів.

У південній частині Воронізької губернії, а саме в Бирюченському, Богучарському, Валуйському, Острогозькому та на півдні Павлівського повітів українці «живуть суцільними масами...» «Етнографічна межа йде від границі курської губернії на схід вододілом річок Потудана й Саєної, наближуючи ся щораз більше до сеї останньої, і коло Коротояка доходить до Дону, спускаєть ся Доном в низ аж до Павловська, далі завертає на схід та північний схід і вододілом між Осередюю та Підгірною, лівими притоками Дону, доходить до границі Донської області» [5, с. 5]. Доктор Мирон Кордуба відстоює саме таке бачення українсько-великоруської етнографічної границі, зауважуючи при цьому, що на відомих картах Г. Величка та Рітіха-Петермана межі між розселенням українців та великоросів у даному регіоні «проведені здебільша невірно» [5, с. 5]. В Облaсті Війська Донського українське

населення згідно з переписом 1897 р. переважало лише в Ростівському та Таганрозьких повітах, тобто в її південно-західній частині.

Аналізуючи «границю суцільної української території» на сході, доктор Мирон Кордуба розкриває у цьому напрямі «нестримну, могутню течію» української колонізації, що «захоплює тут щораз нові області» [5, с. 6]. Ним висвітлюються два основних потоки нового розселення українців: північно-східний та південно-східний. У північно-східному напрямі через повіти Облесті Війська Донського українські колоністи йдуть у Саратовську та Самарську губернії, потім – через Оренбурзьку та Томську губернії аж до берегів Тихого океану, де постає «сибірська Україна». Вчений подає такі відсотки українського населення: Камишинський повіт Саратовської губернії – 15, 1%, Аткарський – 13,4%, Амурський повіт Амурської області – 17,5%, Південно-Усурійський край – 20,2% (супроти 33,8% великоросів) [5, с. 6].

Південно-східний колонізаційний шлях українців через Облесті Війська Донського роздвоювався: перший йшов у Підкавказ'є, другий – через нижнє Поволжя – в Середню Азію. Так, зокрема у Чорноярському повіті Астраханської губернії нараховувалось 40,8% українців, Царевському – 38,2%, у Чимкентському і Авлістинському повітах Сир-Дарійської області українців було навіть більше ніж великоросів [5, с. 6].

Велику увагу доктор Мирон Кордуба приділяв Підкавказькому колонізаційному терену, який відносив до «суцільної української території». У Кубанській області відсоток українців становив 63,2%, великоросів – 30,5%. У таких повітах, як: Катеринодарський, Сійський та Таманський українське населення було в абсолютній більшості. І це незважаючи на те, що російська перепись населення віддавала перевагу під час обрахунку національного складу великоруському елементу [5, с. 19].

Вчений доводить, що при оцінці теперішнього стану народонаселення (на 1914 р.) слід брати за основу не лише природний приріст населення, але й враховувати імміграційні процеси. Коли ми знаємо склад населення за національностями по тих регіонах, звідки прибувають переселенці, - то неважко припустити, що приблизно такою ж буде і національна структура іммігрантів. «Перевішивши цілий той складний розрахунок, побачимо, - пише доктор Мирон Кордуба, - що

між переселенцями, котрі напливають в Кубанщину, Українці мають безглядну більшість 50,4%, міжтим коли на Великоросів припадає 40,0%. Таким чином на Кубанщині український елемент з кожним роком росте, змагається, область щораз більше українщиться» [5, с. 6 - 7].

Що стосується Ставропільської губернії, то тут українці творять більшість лише в Благодаренському та Святохрестівському повітах. Правда, серед переселенців у Ставропільську губернію українці склали майже половину, великороси – близько 2/5.

Отже, доктор Мирон Кордуба південно-східну границю суцільної української етнографічної території окреслював такими орієнтирами: ріка Кугу-Єя на північ – витоки ріки Єї – межа між Кубанською і Ставропільською губерніями – ліва притока Ягорлика – ріка Кубань – гирло р. Білої – головний хребет західного Кавказу – захід Новоросійська. На 120 км на схід від української частини Кубанської губернії лежить у Ставропільській губернії український етнографічний острів у складі Благодаренського та Святохрестівського повітів [5, с. 7].

Загалом же за підрахунками доктора Мирона Кордуби, в Облесті Війська Донського та на Підкавказькому колонізаційному теренах (включаючи ціле Покавказзя) проживало в 1914 році 2377,53 тис. українців [5, с. 19]¹.

Суцільна українська етнографічна територія на півдні включає у Таврійській губернії лише три повіти – Бердянський, Мелітопольський та Дніпровський, в яких у середньому проживає більше 3/5 українців серед усього населення краю. В Криму відсоток українців найвищий в Євпаторійському повіті (21,1%) (тут переважали кримські татари – 42,6%) та Перекопському повіті (22,0%).

Всі повіти Херсонської губернії (за винятком Одеського) мали абсолютну чи відносну перевагу українського населення. Це ж стосується і Акерманського та Хотинського повітів Бессарабської губернії. Тут, до речі, вже за етнографічними межами проживало у 1897 р. 145,16 тис. українців [5, с. 7].

Біля Новоселиці, що в Бессарабії, на захід межа української етнографічної території пролягала вже у кордонах Австро-Угорської монархії. Доктор Мирон Кордуба зауважує, що стан справ з етнографічною статистикою у цій країні є значно кращим ніж у Російській імперії. Дослідник може вивчати національний склад населення не лише за окремими

повітами, але й за громадами, по селах та по присілках. Починаючи з 1880 р. кожних десять років в Австро-Угорщині систематично проводилася загальна перепись населення, що дозволяє аналізувати динаміку розвитку етнографічного складу громадян країни. Однак, у той же час при проведенні національних переписів з боку пануючих народів Австро-Угорщини стосовно національних меншин стали проявлятися «грубі насильства і обманства», число яких «все більше та більше обкροюють». «Розуміється, - з жалем констатує доктор Мирон Кордуба, - що се дієть ся тільки фіктивно, на папері, бо в дійсности, на щасте, ані польщенне, ані мадяризація, ані румунщенне українського населення не поступає такою швидкою ходою, якби се виходило зі статистичних даних» [5, с. 8].

Вчений, який з 1900 року до часу виходу його наукової розвідки в світ проживав у Чернівцях і знав реальну картину співжиття на Буковині українців та волохів, наводить конкретні приклади «безцеремонного фальшування правди» переписними комісіями у 1910 р. Йдеться, зокрема, про села Чагор, Горішні Милешівці, Медея, Данила, Іпотешти. У цих п'ятьох населених пунктах у 1900 р. за даними відповідної переписі населення співвідношення українців та волохів на 100 осіб населення було як 76 до 24, а у 1910 році відповідна переписна комісія видала

Як «Буковинець» (один з псевдонімів Мирона Кордуби) з 18-літнім «стажем» життя та праці у цьому краї, вчений досконало дослідив райони розселення основних національностей на рівні окремих сіл. Тому проведена ним границя української етнографічної території є науково обгрунтованою, об'єктивною. На захід від Новоселиці українсько-волоська етнографічна межа йшла на північ від ріки Прут, перетикаючи її біля Чернівців, а далі на схід – до кордону Австро-Угорщини з Румунією. Українські садиби вузькою смужкою розкинулись тут аж до річки Сучави, перейшовши на її правий берег біля Горішніх Милешівців. Потім українсько-волоська етнографічна границя слідувала на північ до вододілу між річками Серет та Прут, прямуючи від села Кабівців на південь до р. Великий Серет (північніше Сторожинця) та р. Малий Серет (південніше Молдавського Банилова). Звідси межа через гори проходить прямо на південь до вододілу між Молдавицею і Молдавою (до гори Паузи). Йдучи далі на південний захід, південніше Кірлібаби наближається до Золотої Бистриці. Там уже починається українсько-угорська етнографічна границя [5, с. 8].

сфальшований результат: лише 20 українців до 80 волохів на 100 душ мешканців названих сіл [5, с. 8]. Саме тому доктор Мирон Кордуба у своїх розрахунках глибоко аналізував та ретельно зважував результати переписів населення 1890, 1900 та 1910 років в Австро-Угорщині «для їх взаємної перевірки».

Ще одна особливість національної статистики Австро-Угорщини - невизнання євреїв як окремої народності. Євреїв, як правило, записували до «верховодячих народів» краю: на Буковині – до німців, в Галичині – до поляків, в Угорщині – до угорців. Доктор Мирон Кордуба принципово відстоює єврейську народність як окрему національну групу в етнографічній статистиці. Це до того ж дозволяє співставляти дані переписів населення Австро-Угорщини з відповідними матеріалами по царській Росії.

1 – Цікаво відзначити, що за даними перепису населення 1926 р., які характеризував проф. Ф.Д. Заставний, у західній і східній частинах Північного Кавказу нараховувалось 2,5 млн. українців [2, с. 349]. Як бачимо, отримані доктором Мироном Кордубою розрахунки чисельності українського населення краю, незважаючи на значні людські втрати періоду I Світової та Громадянської війни (1914 – 1921 років) є достатньо точними і обгрунтованими.

«Мати діло з угорськими статистичними публікаціями зовсім не належить до великих приємностей, - скрушно зазначає Мирон Кордуба. - Угорський уряд зі завзяттем, гідним ліпшої справи, усуває оригінальні назви осель, уживані місцевим населенням, і заступає їх довільними мадярськими, зовсім неподібними до первісних... Немов навмисне, щоб спричинити ще більшу замішанину, угорський уряд любить ся ще й у частих перемінах вже раз накинених назв... Всяке досліджуванне розвитку етнографічних відносин, всяке порівнюванне вислідів двох сліdkуючих по собі переписей заганяє дослідника в хаос, серед якого визнати ся можна тільки після величезної затрати часу та праці» [5, с. 8 - 9].

Ретельно дослідивши райони розселення українців в Угорщині, вчений до української етнографічної території відносить окремі (більші або менші) частини таких комітатів, як: Марамароський, Угоцький, Березький, Узький, Земплинський, Шаришський та Списький. Найчисельнішими українці є у Марамароші, у восьми повітах якого (Вишівському, Волівському, Густенському, Довжанському, Сигітському, Тисанському,

Торецькому та Тячівському) їх відсоток до всього населення регіону складає 75,9% [5, с. 22]. Сама ж українсько-угорська етнографічна границя від Кірлібаби йде державним кордоном на північний захід по Карпатському хребту, далі вододілом між р. Васир та р. Руськовою – до Вишови, перетинає Тису північніше Сигота і лівим берегом прямує до Вишкова. Південніше Вишкова границя знову ж лівим берегом Тиси виходить до Угоцького комітату [5, с. 9].

В Угоцьким комітаті згідно з урядовою етнографічною статистикою лише в частинах Передтисянського і Затисянського повітів українці складали абсолютну більшість місцевого населення. Доктор Мирон Кордуба подає на підставі порівняльного аналізу двох останніх переписів населення неспростовані докази «урядових наглих перекосів», коли «досі українські громади виказувано мадярськими». Саме тому українська етнографічна межа, на його думку, від Марамарошу йшла до горішнього Батару, правого допливу Тура, на південь від Дубовинки границя повертала на правобережжя Тиси та поза Сивлюшем знову виходила на лівобережжя Тиси. Через кільканадцять кілометрів українсько-угорська етнографічна межа спрямовувалась на північ – на правий берег Тиси, а далі – р. Боржа, південніше гирла Іршави [5, с. 9].

У Березьким комітаті українці серед всього населення абсолютно переважали у Горішньому, Ляторицькому, Нижньо-Верещькому та Свалявському повітах. У Мукачівському та Надтисянському повітах їх перевага була лише в окремих частинах. Українсько-угорська етнографічна границя в Березьким комітаті – вздовж Боржи до устя Салви та до Ляториці, де впадає Визниця. «Відсіля, - стверджував доктор Мирон Кордуба (границя), - йде правим берегом Ляториці, кілька кілометрів низше Мукачева переходить на її лівий бік, охоплює шість осель, положених на північній боці вододілу між Боржою та Ляторицею, і відскакує знову до Ляториці. Ляторицею в діл доходить до устя річки Старої, до межі узького комітату» [5, с. 10]*.

**Додана до франкомовного видання праці Мирона Кордуби карта України, автором якої є Степан Рудницький (Див.: Rudnyčkyj S. /Carte de l'Ukraine / [S. Rudnyčkyj]. – 1 : 5 000 000. – Berne : Institut Géograph. de Kummerly & Frey, [1918]. – 1 к. : багатоколір. ; 37,5 × 49,5 см // Kordouba M. Le territoire et la population de l'Ukraine: contribution géographique et statistique / Myron*

Kordouba. – Berne: Imprimerie R. Suter & Cie, 1919. – 111 s., karta), є дрібномасштабною, оглядовою. У зв'язку з цим простежити на ній деталі етнографічних меж, які подає доктор Мирон Кордуба у тексті свого дослідження, є достатньо непростим завданням.

Особливістю демографічних процесів в Узькому комітаті є незначне зростання частки українців серед всього населення від перепису 1900 р. до перепису 1910 р. з 36,4% до 38,1%, що офіційно визнано. Таке зростання сталося перш за все за рахунок скорочення відсотка «словацького елемента» з 28,0 до 22,4.

Доктор Мирон Кордуба, як і Степан Томашівський, в Узькому комітаті з п'яти повітів власне українськими визначає Березнянський, Перечинський та Ужгородський. При цьому Березнянський повіт є «найбільш українським» в усій Угорській Україні (їх майже 9/10 серед всього населення) [8, с. 201].

Мирон Кордуба притримувався думки Степана Томашівського, що головними мітками українсько-словацької етнографічної межі були: устя ріки Стара, правої притоки Латориця, - правий берег Уга (біля Ужгорода) - вододіл річок Строви та Кривак – вододіл потоків Липовець та Собранецький – границя Земплинського комітату [8, с. 202 - 203].

У Земплинським комітаті українці розселилися лише в північній, гірській (карпатській) частині. Лише частково його чотири повіти, а саме: Гуменський (лише три громади), Межиляборецький (без Грубова і Грабівця), Снинський (без 4-х громад), Строківський (без 16 південних громад) можна було віднести за переписом 1910 р. до суцільної етнографічної української території [5, с. 10].

Шариський комітат на початок ХХ століття був заселений українцями лише на 1/3. Вчений веде мову лише про «вузьку гірську пасмугу вздовж галицької границі». Йдеться про Вишківський (Вишний) повіт та окремі частини Бардіївського, Гіралтівського, Липянського та Сабінівського повітів.

Нарешті, на крайньому заході Угорської України, як зазначає доктор Мирон Кордуба, «з вісьмох повітів Списького комітату найбільше Українців живе в старолубовенським повіті, де вони становлять більше ніж третину всього населення. Українських громад тут тільки шість... Взагалі на Угорщині поза границями суцільної української території живе по перепису з 1910 р. коло 30.000 Українців» [5, с. 11].

Аналізуючи розвиток національних відносин у Галичині, доктор Мирон Кордуба

стверджував, що польське правління краю щоб «підперти свою політичну гегемонію» вдавалося до «планового» та «безпардонного» фальшування результатів офіційних переписів населення. Робилося це в кількох площинах:

- по-перше, до поляків зараховувались галицькі євреї – 800 тис. душ, які «ані по мові, ані по релігійним і культурно-історичним традиціям, ані вкінці по расі не мають нічого спільного з поляками» [5, с. 11];

- по-друге, польські «політичні верховоди краю» записували поляками 235,328 тис. душ греко-католиків, що ставилось під сумнів багатьма відомими європейськими дослідниками, зокрема доктором В. Хекке [9, с. 653 - 723];

- по-третє, на відміну від польських урядників, Мирон Кордуба 42,880 тис. східно-галицьких римо-католиків, що спілкувалися живучи по селах українською мовою, вважав за «чистокровних українців» [5, с. 12].

Мирон Кордуба заявляє, що «так приладжена перепись дає потім політикам і ученим притоку до формування тез, які вони протиставляють українським національним домаганням» [5, с. 12]. Дослідник розвінчує насаджувану польськими політиками тезу, що східна Галичина не може бути українським краєм уже хоча б тому, що в ньому є повіти, де переважає польське населення. До таких повітів польські політики включали Львівський, Перемиський, Скалатський, Тернопільський та Теребовельський.

Щоб спростувати твердження про «польську більшість» у названих районах, Мирон Кордуба бере за основу такий надійний критерій як віросповідання населення. У Львівським (без Львова) повіті греко-католики складають переважну (45,9%), а в Перемиському, Скалатському, Тернопільському та Теребовельському повітах – абсолютну більшість за результатами перепису населення 1910 року [5, с. 12].

Для досягнення об'єктивності у національній статистиці Галичини вчений був змушений «свої обчислення оперти виключно на конфесійній підставі». Ось як сформулював дослідник свій основний науковий підхід до розв'язання проблеми. «Таким чином, - заявляє Мирон Кордуба, - на області Галичини ми в дальших виводах признаватимемо за Українців тільки греко-католиків і ту горстку православних, що заявили себе Українцями..., а до Поляків прилучаємо всіх римо-католиків, навіть тих 42,822, котрих офіційна перепись признає Українцями. Ми свідомі того, що таким чином правдиве число Українців змен-

шуємо на кілька сот тисяч душ, але волимо виказати бодай мінімальне число Українців, стоячи на твердій річевій основі ніж губити ся в здогадах і орудувати уроєними числами, які не мали-б потрібної доказової сили та для вияснення справи не давали-б нічого позитивного» [5, с. 12].

Отже, крайній південно-західний клин української етнічної території у Західній Галичині, за доктором Мироном Кордубою, розміщувався в Карпатах, зокрема в Сондецьких Бескидах. Саме тут були розкинулися чотири чисто українські громади – Біла і Чорна Вода, Яворки та Шляхтова – «передня сторожа українського осельництва» (судовий повіт Кросценко, Новоторзький політичний повіт) [5, с. 12].* (*На карті «Українська етнічна територія на початку ХХ ст.» відомого україніста, картографа Ю.І. Лози з Національного атласу України цей ареал чітко простежується поряд з українськими етнічними островами Західної Галичини [6, с. 79].) Спрощені контури етнографічної границі далі (по основних географічних об'єктах) такі: правий берег Попраду – Грибів – Горлиця – Жмигород – Ясьолки – Іваніч – Римаїв – північ Сянока – горішній Сян – устя Барички – Динов – Бабич – вододіл Сяну і в Бислоку – потік Рокитниці – Вишня – Нелеповице – Сїнява – устя Золотої – на північ до російсько-галицького кордону [5, с. 13].

Нарешті, на північному заході – у новоутвореній Холмській губернії з восьми повітів українці серед усього населення складають абсолютну більшість у Більському, Володавському, Грубешівському та Константинівському, переважну більшість – у Холмському та Томашівському повітах. Польське населення переважає у Білгорайському та Замостьському повітах.** (**Докладний розгляд українського населення в етнографічних межах Холмської, Городненської, Минської та Волинської губерній здійснений доктором Мироном Кордубою у його фундаментальній праці «Північно-західна Україна», що з березня до листопада 1917 р. публікувалась у «Вістнику Союзу визволення України» (числа 12, 13, 15, 16, 18, 19, 26, 31, 35, 44, 45) та вийшла окремим виданням [3].)

Таким чином, доктор Мирон Кордуба оконтурює «західну границю етнографічної України» російсько-галицьким прикордонням до витоків Танви – вододіл Вепра і Буга – південніше Красностава – західна межа Холмської губернії до Буга – далі до гирла Нурця правої притоки Нарви та на північ до самої р. Нарви [5, с. 13].

Визначивши етнографічні межі України, дослідник розрахував її площу чи «простір» у 739,162 тис. км². Майже 9/10 з оціненої «поверхні» припадало на «російську Україну», близько 8% - на «австрійську», менше 2% - на «угорську Україну». Коли б на цій населеній українцями території постала Українська держава, вона «була б щодо великості другою в Європі», - стверджував учений [5, с. 13]. Населення України в її етнографічних межах (чому присвячений другий розділ праці доктора Мирона Кордуби) за його підрахунками станом на січень 1914 р. сягало 46 мільйонів 12 тисяч душ, з них 86% проживало в межах царської Росії, близько 13% - в «австрійській Україні», більше 1% - в «угорській Україні». Отже, Українська держава в разі її становлення могла б бути п'ятою за населенням серед країн Європи [5, с. 13].

Дослідник ґрунтовно аналізує показники густоти населення в розрізі 223 повітів, країв та губерній «етнографічної України». Зазначає, що «найгустіше населення зустрічаємо в українській частині Черновецького повіту на Буковині – 238,9 душ на 1 км²... Найрідше населення виказують карпатські та підкавказькі області, поруч з ними надприпетські багновини» [5, с. 13 - 14].

Ретельно досліджений доктором Мирonom Кордубою національний склад населення в етнографічних межах України. Зведені дані у розрізі держав, країв та губерній, де проживали українці «етнографічної України», подані вченим, розкриті нами у табл. 1.

Слід при цьому наголосити, що у своїй праці «Простір і населення України», виданій дещо пізніше у 1921 р., доктор Мирон Кордуба викристалізовує основні закономірності в розселенні основних національностей досліджуваного регіону, розкриває проблеми міжетнічної взаємодії та динаміку міграційних процесів [4].* (**Нами достатньо повно ці питання розкриті при аналізі названої праці Мирона Кордуби [7]. А тому далі зупинемось лише на узагальненні найхарактерніших особливостей розміщення етнічних спільнот у розрізі країв, губерній, комітатів.*)

Отже, як видно з табл. 1, за загальною чисельністю українського населення виділяються (що цілком природно) Київська, Полтавська губернії, Галичина, Подільська, Волинська, Харківська, Катеринославська, Чернігівська губернії, що розміщуються на споконвічно українських землях і «простір» яких достатньо великий (від 38,3 до 71,7 тис. км²). З протилежного боку - незначні за площею і українським населенням комітати в

Австро-Угорській Україні – Списький, Угоцький та Шариський.

Великороси, як друга за чисельністю національність в «етнографічній Україні», кількісно найбільш представлені у Херсонській, Катеринославській, Харківській губерніях, Кубанській області, Області Війська Донського, Воронізькій та Таврійській губерніях. Їх частка у загальній чисельності населення падає на північний захід та особливо захід досліджуваного регіону.

Євреї третій за чисельністю народ України. Їх 3,796 млн. осіб (8,2% від усього населення). Найбільшими єврейські громади були у Галичині, Київській, Волинській, Подільській та Херсонській губерніях. Проте, відсоток єврейського населення серед усіх мешканців краю був все таки вищим у Марамароському комітаті та у Буковині, ніж в інших регіонах «етнографічної України». Відповідно 16,2% та 15,9% [9, с.107, 105]. Найменше євреїв проживало в українських частинах Кубанської області, Ставропольської, Воронізької, Курської губерній.

За підрахунками доктора Мирона Кордуби у 1914 р. в етнографічних межах України число поляків становило близько 2,08 млн. осіб (4,5% від усього населення) [9, с. 111]. Природно, що основними районами їх розселення були сусідні або близькі до Польщі Волинська, Подільська, Городненська, Київська губернії. Зокрема, відсоток поляків від усього населення Городненської губернії складав 12,5, Волинської – 6,1, Буковини – 5,9, Подільської губернії – 2,3.

«Четвертим щодо числа неукраїнським народом на Україні, - за оцінкою доктора Мирона Кордуби, - є німці, котрих налічуємо 871. 270 душ, значить 1,9% цілого населення України. Вони також не живуть ніде масово, лишень розкинені по ріжних закутинах території» [5, с. 16]. Більше 1/4 всього німецького населення в етнографічних межах України зосередилося у Волинській губернії, 1/5 – у Херсонській, 1/7 – в Катеринославській губерніях.

Далі слідує Таврійська, Бесарабська губернії, Галичина, Область Війська Донського, Буковина.

Головними регіонами розселення волохів, що цілком зрозуміло, є Бесарабська та Херсонська губернії. Саме тут сконцентровано 3/5 всього волоського населення «етнографічної України». Ще близько 15% їх проживають у Подільській губернії та на Буковині.

Серед менш чисельних народів «на цілім

просторі нашої території» вчений відзначав білорусів, маляр, черкесів, татар, турків, словаків та

Таблиця 1

Статистика населення в етнографічних межах України (за Мироном Кордубою, 1918 [5, с. 17 - 24])

Краї, губернії, комітати	Простор, тис. км ²	Населення по переписи 1897 (Рос. Укр.) і 1900 р. (Австро-Угорщ.), тис. осіб	Населення по обчисленню на 1914 р., тис. осіб	З того								Густина населення на 1 км ² , осіб
				Українців	Великоросів	Поляків	Євреїв	Німців	Волохів	Малярів	Інших	
Російська Україна												
Холмська	10,456	703,262	841,800	447,650	30,870	201,220	129,38	35,52	-	-	-	80,5
Городненська	13,701	567,326	715,6	443,37	48,57	89,11	119,75	-	-	-	10,3	52,2
Минська	19,953	321,343	469,7	355,92	13,32	11,53	87,37	-	-	-	-	23,5
Волинська	71,736	2989,482	4189,0	2936,08	155,21	257,24	553,09	240,68	-	-	37,75	58,4
Подільська	42,017	3018,299	4057,3	2822,68	134,04	93,2	496,69	-	35,17	-	-	96,5
Київська	50,957	3559,229	4792,5	3746,31	320,78	87,7	579,84	19,48	-	-	-	94,0
Чернігівська	38,334	1662,541	2234,7	2050,35	68,8	-	98,3	5,62	-	-	-	58,3
Полтавська	45,894	2778,151	3792,1	2523,72	105,12	-	150,66	7,58	-	-	-	76,0
Харківська	54,493	2492,316	3416,8	2743,71	625,95	6,84	17,1	13,67	-	-	-	62,7
Курська	10,531	574,593	780,25	440,19	337,68	-	-	-	-	-	-	75,0
Воронізька	28,891	1051,265	1519,95	1150,31	349,21	-	-	-	-	-	-	52,6

Продовження табл. 1

Краї, губернії, комітати	Простор, тис. км ²	Населення по переписи 1897 (Рос. Укр.) і 1900 р. (Австро-Угорщ.), тис. осіб	Населення по обчисленню на 1914 р. тис. осіб	З того								Густина населення на 1 км ² , осіб
				Українців	Великоросів	Поляків	Євреїв	Німців	Волохів	Малярів	Інших	
Донського в. о.	20,861	782,727	1196,6	580,97	508,22	-	19,15	36,57	-	-	39,49	57,4
Ставропольська	17,398	246,644	492,5	248,1	218,64	-	-	4,1	-	-	6,11	28,3
Кубанська обл.	53,161	1114,631	1763,8	1078,46	563,0	-	-	6,24	4,8	-	53,81	32,6
Таврійська	35,064	901,198	1324,1	805,9	338,59	-	44,68	67,49	-	-	44,69	37,8
Катеринославська	63,392	2113,674	3455,5	2366,28	644,27	20,73	163,59	128,41	13,02	-	103,67	54,5
Херсонська	70,799	2733,612	3774,6	1977,03	834,09	41,52	450,55	172,83	100,92	-	42,92	53,3
Бесарабська	11,989	572,779	787,7	319,21	67,5	-	81,77	61,66	159,48	-	95,33	65,7
Разом	664,635	27183,072	39604,5	28505,24	5373,86	809,0	2991,92	796,85	256,7	-	870,07	59,6
				72%	13,6%	2,0%	7,5%	2,0%	0,9%		0,2%	
Австро-Угорська Україна												
Галичина	54,577	4731,651	5378,65	3415,0	-	1243,37	661,49	47,38	-	-	-	98,6
				63,5%		23,1%	12,3%	0,9%				
Буковина	5,277	411,503	460,43	301,15	2,95	27,03	73,27	21,07	31,32	0,23	-	57,1
				65,4%	0,6%	5,9%	15,9%	4,6%	6,8%	0,5%		

Краї, губернії, комітати	Простор, тис. км ²	Населення по переписи 1897 (Рос. Укр.) і 1900 р. (Австро-Угорщ.), тис. осіб	Населення по обчисленню на 1914 р. тис. осіб	З того								Густина населення на 1 км ² , осіб
				Українців	Великоросів	Поляків	Євреїв	Німців	Волохів	Мадярів	Інших	
Марамароський	6,347	177,305	212,24	160,59 75,6%	-	-	34,6 16,2%	2,39 2,0%	0,49 0,2%	12,01 6,0%	-	33,4
Угоцький	594,7	36,398	40,62	32,24 79,6%	-	-	4,32 10,8%	0,016 0,0%	0,04 0,1%	3,01 7,6%	-	68,3
Березький	2,401	112,622	134,93	104,48 77,5%	-	-	16,5 12,2%	2,97 2,2%	-	9,16 6,8%	0,04 0,8%	56,2
Узький	2,167	71,922	78,86	61,36 77,8%	-	-	6,87 8,7%	0,24 0,3%	-	5,67 7,1%	4,21 5,3%	36,4
Земплинський	1,640	46,692	48,65	37,59 77,3%	-	-	4,51 9,3%	0,25 0,5%	-	1,27 2,6%	3,41 7,0%	29,7
Шариський	1,293	46,627	44,59	36,56 82,0%	-	-	2,14 4,8%	0,08 0,2%	-	0,62 1,4%	3,57 8,0%	34,5
Списький	0,231	10,108	8,6	7,81 90,8%	-	-	0,14 1,6%	0,03 0,3%	-	0,09 1,0%	0,34 4,0%	37,2
Разом	14,673	501,674	568,49	440,63 77,5%	-	-	69,08 12,2%	5,97 1,1%	0,53 0,1%	32,73 5,8%	12,57 2,2%	38,7
Всього в етнографічних межах України	739,162	32827,9	46012,0	32662,0 71,0%	5376,8 11,7%	2079,5 4,5%	3795,76 8,2%	871,27 1,9%	435,24 0,9%	32,96 0,07%	958,47 1,73%	62,3

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. Отже, доктором Мироном Кордубою проведено фундаментальне географічне дослідження української етнічної території початку ХХ століття, що дозволило йому:

- 1) чітко окреслити українську суцільну етнічну територію та українські етнічні острови поза границями цієї території;
- 2) визначити та оконтурити ареали з переважаючим неукраїнським населенням у межах української суцільної етнічної території;
- 3) глибоко вивчити чисельність та етнічний склад населення в етнографічних межах України;

- 4) проаналізувати його густоту та з'ясувати основні закономірності розміщення населення у розрізі 223 повітів, країв, губерній та комітатів «етнографічної України».

Наукові географічні результати, отримані Мироном Кордубою, таким чином, у значній мірі працювали на розв'язання злосудних завдань, поставлених ще у 1893 р. доктором Григорієм Величком – «щоби зміцнити національну свідомість, впевнившись, які реальні завдатки до розвою має Русь-Україна. Безперечно інакше дивитися в будучність» [1, с. 1].

Література:

1. Величко Г. Деякі замітки до етнографічної карти Руси – України. Діло. Львів. 1893. Ч. 52 (6(18) березня). С. 1 – 2.
2. Заставний Ф. Д. Географія України. Львів: Світ. 1990. С. 349.
3. Кордуба М. Північно-західна Україна. Відень: Накл. Союзу визволення України, 1917. 89 с. + 1 мапа.
4. Кордуба М. «Простір і населення України. Львів: накл. Укр. книгарні і антикварні. 1921. 19 с. (Бібліотека популярно-наукових викладів «Знання»/ за ред. О. Терлецького. (Чис. 10)
5. Кордуба М. Територія і населення України. Відень. Вид-во «Вістника політики, літератури й життя». 1918. 24 с.
6. Лоза Ю. І. Українська етнічна територія на початку ХХ ст. Національний атлас України. Київ: ДНВП «Картографія». 2007. С. 79.
7. Руденко В., Грек К. Політико-географічні погляди професора Мирона Кордуби у праці «Простір і населення України» (1921). Суспільна географія: наукові традиції і сучасні виклики: матеріали Всеукраїнського наукового семінару, присвяченого 110-літтю від народження доктора географічних наук, професора О. Т. Ващенко (м. Львів, 13 грудня 2018 р.). – Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2018. С. 115 – 122.
8. Томашівський С. Етнографічна карта Угорської Руси. Стаття по славяноведенню. Санкт-Петербург. 1910. Вып. 3. С. 178 – 269.
9. Hecke, W. Volksvermehrung, Binnenwanderung und Umgangssprache in den nördlichen Ländern Österreichs. Statistische Monatschrift. 1914. 19. S. 653 – 723.
10. Kordouba Miron. Le territoire et population de L'Ukraine: contribution géographique et statistique. Berne: R. Suter. 1919. III p. I carte.

11. Korduba M. Territorium und Bevölkerung der Ukraine: ein geographisch – statistischer Beitrag. Wien: Wistnykzytia. 1919. 32 S.

References:

1. Velychko H. Deiaki zamitky do etnografichnoi karty Rusy – Ukrainy. Dilo. Lviv. 1893. Ch. 52 (6(18) bereznia. S. 1 – 2.
2. Zastavnyi F. D. Heohrafiia Ukrainy. Lviv: Svit. 1990. S. 349.
3. Korduba M. Pivnichno-zakhidna Ukraina. Viden: Nakl. Soiuzu vyzvolennia Ukrainy, 1917. 89 s. + 1 mapa.
4. Korduba M. «Prostir i naselkennia Ukrainy. Lviv: nakl. Ukr. knyhami i antykvarni. 1921. 19 s. (Biblioteka populiarno-naukovykh vykladiv «Znannia»/ za red. O. Terletskoho. (Chys. 10)
5. Korduba Myron. Terytoriia i naselennia Ukrainy. Viden. Vyd-vo «Vistnyka polityky, literatury y zhyttia». 1918. 24 s.
6. Loza Yu. I. Ukrainska etnichna terytoriia na pochatku KhKh st. Natsionalnyi atlas Ukrainy. Kyiv: DNVP «Kartohrafiia». 2007. S. 79.
7. Rudenko V., Hrek K. Polityko-heohrafichni pohliady profesora Myrona Korduby u pratsi «Prostir i naselennia Ukrainy» (1921). Suspilna heohrafiia: naukovy tradytsii i suchasni vyklyky: materialy Vseukrainskoho naukovo seminaru, prysviachenoho 110-littiu vid narodzhennia doktora heohrafichnykh nauk, profesora O. T. Vashchenka (m. Lviv, 13 hrudnia 2018 r.). – Lviv: LNU imeni Ivana Franka. 2018. S. 115 – 122.
8. Tomashivskiy S. Etnografichna karta Uhorskoj Rusy. Staty po slavianovedeniu. Sankt-Peterburh. 1910. Выр. 3. S. 178 – 269.
9. Hecke, W. Volksvermehrung, Binnenwanderung und Umgangssprache in den nördlichen Ländern Österreichs. Statistische Monatschrift. 1914. 19. S. 653 – 723.
10. Kordouba Miron. Le territoire et population de L'Ukraine: contribution géographique et statistique. Berne: R. Suter. 1919. III p. I carte.
11. Korduba M. Territorium und Bevölkerung der Ukraine: ein geographisch – statistischer Beitrag. Wien: Wistnykzytia. 1919. 32 S.

Аннотация:

В.П. Руденко, К.В. Грек. «ТЕРИТОРИЯ И НАСЕЛЕНИЕ УКРАИНЫ» (1918) КАК ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЙ ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ ТРУД ДОКТОРА МИРОНА КОРДУБЫ

Раскрываются творческие наработки доктора Мирона Кордубы (1876 – 1947) в его фундаментальном географическом исследовании «Территория и население Украины» (1918). Освещаются обоснованные и четко определенные учёным рубежи этнографической территории Украины как единого целого, как фундамента для установления политических границ будущей Украинской державы.

К «сплошной украинской этнографической территории» доктором Мироном Кордубой отнесены только те уезды (которые являются первичной территориальной единицей оценки), где удельный вес украинцев превышает 50% от всего населения или же когда украинцы в этих уездах количественно преобладают, являются первыми среди других национальностей.

Основанием для определения границ «этнографической Украины» доктором Мироном Кордубой послужили материалы общероссийской 1897 года переписи населения и аналогичная перепись населения в Австро-Венгрии 1900 г.

В определенных ученым этнографических границах Украины почти 9/10 общей территории приходилось на «российскую Украину», около 8% - на «австрийскую», менее 2% - на «венгерскую Украину».

Население Украины в ее этнографических границах, по оценке Мирона Кордубы, в январе 1914 года составляло более 46 миллионов душ, из которых 86% проживало в пределах царской России, около 13% - в «австрийской Украине», более 1% - в «венгерской Украине». Национальный состав населения «этнографической Украины»: 71,0% - украинцы, 11,7% - великороссы, 8,2% - евреи, 4,5% - поляки, 1,9% - немцы, 0,9% - волохи, 1,8% - другие национальности.

Ключевые слова: Мирон Кордуба, этнографические границы и население Украины.

Abstract:

V. P. Rudenko, K. V. Grek. "TERRITORY AND POPULATION OF UKRAINE" (1918) AS A FUNDAMENTAL GEOGRAPHICAL WORK OF DR. MYRON KORDUBA

The creative work of Dr. Myron Korduba (1876 - 1947) is revealed in his fundamental geographical research "Territory and population of Ukraine" (1918). The article covers the well-grounded and clearly defined by scientists the boundaries of the ethnographic territory of Ukraine as a whole, as a foundation for establishing the political boundaries of the future Ukrainian state.

Only those counties (which are the primary territorial unit of assessment) where the proportion of Ukrainians exceeds 50% of the total population, or when the Ukrayans in these counties are quantitatively dominant, are the first among other nationalities, are referred to the "continuous Ukrainian ethnographic territory" by Dr. Myron Korduba.

The basis for determining the boundaries of "ethnographic Ukraine" by Dr. Myron Korduba was the materials of the all-Russian 1897 population census and a similar population census in Austria-Hungary in 1900.

In the ethnographic borders of Ukraine defined by scholars, almost 9/10 of the total territory accounted for "Russian Ukraine", about 8% - for "Austrian", less than 2% - for "Hungarian Ukraine".

The population of Ukraine within its ethnographic borders, according to Myron Korduba, in January 1914 amounted to more than 46 million souls, of which 86% lived within Tsarist Russia, about 13% - in "Austrian Ukraine", more than 1% - in "Hungarian Ukraine". The ethnic composition of the population of "ethnographic Ukraine": 71.0% - Ukrainians, 11.7% - Great Russians, 8.2% - Jews, 4.5% - Poles, 1.9% - Germans, 0.9% - Volokhs, 1.8% - other nationalities.

The most important result of Dr. Myron Korduba's geographical study is the definition of the northern, eastern, southern and western borders of the "continuous Ukrainian territory", the so-called "ethnographic borders of Ukraine".

In the north-west, scientists outline them as follows: Brest, Kobrin, Bielsk counties of Grodno province; in the north - Pinsk and the southern part of Mozyr district of Minsk province, then - northeast of Ovruch - the northern border of Kiev province to the Dnieper - then along the Dnieper to the north of its tributary Sozh and the basin of the river Snov.

The Great Russian-Ukrainian border stretched: from the upper Snov to the mouth of the Sudota River, which flows into the Desna, then - east along the administrative border between Chernihiv and Orel provinces, then - Ukrainian were Grayvoronsky, Novo-Oskolsky, Putivelsky and the southern part of Sudzhansky district of Kursk province.

In the southern part of the Voronezh province - in Biryuchensky, Bogucharsky, Valuysky, Ostrogodsky and in the south of Pavlovsky counties Ukrainians "live in continuous masses...". Then the border ran along the watershed of the Potudan and Saena rivers to the Don, and in the Don Army Region Ukrainians predominated only in Rostov and Taganrog counties. Myron Korduba referred to the Kuban region, Blagodarensky and Svyatokhrestovsky districts of Stavropol as "continuous Ukrainian territory".

"Ethnographic Ukraine" in the south included Berdyansk, Melitopol and Dnieper counties of the Tavriya province, all counties of the Kherson province (except Odessa).

In Austria-Hungary, the Ukrainian-Wallachian border ran west from Novoselytsia near Chernivtsi to the Suceava-Zolota Bystritsa River.

In Hungary, the Ukrainian ethnographic territory included separate parts of the Maramarosky, Ugotsky, Berezky, Uzhsky, Zemplinsky, Sharyshsky, and Spysky counties.

The south-western and western wedges of the Ukrainian ethnic territory were located on the right bank of the Poprad - Hrybiv - Horlytsia - Zhmyhorod - Yasolky - Ivanych - Rymaniv - north of Sanok - upper Xiang - Dinov - stream Rokytnytsia - Sinyava - mouth of Zolota - north to the Russian-Galician .

Finally, in the northwest, in the newly formed Kholm province, Ukrainians constituted an absolute majority in Bielsko, Volodavsk, Hrubieszów, and Konstantinów, with an overwhelming majority in Kholm and Zamość counties.

Key words: Myron Korduba, ethnographic borders and population of Ukraine.

Надійшла 14.05.2021 р.

УДК 552.57 (477)

DOI:<https://doi.org/10.25128/2519-4577.21.1.2>

Мирослав СИВИЙ

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО КРАЮ СХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПЛАТФОРМИ В КОНТЕКСТІ МІЖВОЄННИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (1918-1939)

В статті проаналізовано основні аспекти структурно-морфологічних досліджень, які проводились на південно-західній околиці Східно-Європейської платформи у період між Першою та Другою світовими війнами. Зазначено основний вклад польських, українських та російських науковців у вивчення тектонічної структури краю. Виокремлено питання, які зберігають свою наукову цінність та прикладний характер до сьогодення.

Ключові слова: Східно-Європейська платформа, тектонічна структура, антиклінальні підняття, кристалічний фундамент.

Постановка науково-практичної проблеми, актуальність, новизна та аналіз попередніх досліджень. В період польської окупації між Першою та Другою світовими війнами наукові та розвідувальні роботи на західноукраїнських землях проводились польськими, українськими, чеськими та угорськими дослідниками (двома останніми виключно у межах Закарпаття). Досліджувались Карпатська складчаста область, Передкарпатський крайовий прогин, Закарпатський внутрішній прогин та Волино-Подільська околиця докембрійської Східно-Європейської платформи. При цьому основними районами вишукувань були Карпати та Передкарпаття у зв'язку з

відкриттям та освоєнням відкритих тут родовищ рідких та газоподібних вуглеводнів, що із зрозумілих причин приковувало до них першочергову увагу дослідників. Організація проведених у цей період основних досліджень здійснювалась Геологічним інститутом (м. Варшава) та Карпатським геологічним інститутом (м. Борислав). Спеціальних досліджень з вивчення структури волино-подільської частини Східно-Європейської платформи у цей час не проводилось. Після ґрунтовних праць В.Д. Ласкарева у 1904-1914 рр. у міжвоєнний період з'явилися роботи, в яких розглядалися переважно локальні (місцеві) питання тектоніки, які однак суттєво доповнили існуючі